

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ
KATEDRA RELIGIONISTIKY A FILOSOFIE

Srovnání podobností o jeskyni a úsečce z Platónovy
Ústavy

Bakalářská práce

Pardubice 2009

2009

Edita BEČIČKOVÁ

Děkuji svému konzultantovi panu Mgr. Filipu Grygarovi, Ph.D. za jeho ochotu, trpělivost a cenné rady při zpracování bakalářské práce.

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra religionistiky a filosofie
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Edita BEČIČKOVÁ**

Studijní program: **B6101 Filozofie**

Studijní obor: **Filozofie**

Název tématu: **Srovnání podobenství o jeskyni a úseče z Platónovy
Ústavy**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- a) uvedení problematiky dialogu Ústava a seznámení s kontextem, v němž se v dialogu objevují obě podobenství
  - b) rozbor podobenství o jeskyni
  - c) rozbor podobenství o úseče
  - d) srovnání obou podobenství
- V práci budou kromě originálního textu Platónova rozebrány a argumentačně posouzeny sekundární články vztahující se k těmto pasážím z Platóna.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

PLATÓN: Spisy, Oikoymenh, Praha, 2004

GRYGAR, F.: K problematice paralel mezi podobenstvím o úsečce a jeskyni, nepublikováno (ROBINSON, R.: Platos earliier dialectic, Internati-onal Phenomenological Society, 1942,

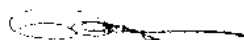
WYLLER, A.: Pozdní Platon, Rezek, Praha, 1996)

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Filip Grygar, Ph.D.
Katedra religionistiky a filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. ThDr. Ivan Štampach
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Abstrakt

Tato práce se zabývá srovnáním Platónova podobenství o jeskyni a úsečce. První část je věnována problematice dialogu Ústava a seznámí s kontextem, v němž se v dialogu objevují obě podobenství. Další části jsou věnovány rozboru podobenství o jeskyni a úsečce. V závěru práce srovnávám obě podobenství. V práci jsou kromě originálního textu Platónova rozebrány a argumentačně posouzeny sekundární články vztahující se k těmto pasážím z Platóna.

Klíčová slova: jeskyně, úsečka, noesis, dianoia, pistis, eikasia, doxa, episteme, myšlení, stíny

Abstract

This work deals with comparison of Plato's parable of the cave and abscissa. The first part is devoted to the issue of dialogue, familiar with the The Republic and the context in which the dialogue occurs in both parables. Other sections are devoted to the analysis of the parable of the cave and abscissa. At the end of the work I compare the two parables. There are in addition to the original text of Plato analyzed and assessed secondary reasoned articles relating to those passage of Plato.

Key words: cave, abscissa, noesis, dianoia, pistis, eikasia, doxa, episteme, thought, shadow

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na mojí práci vztahují autorská práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou, nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Hradci Králové dne 30. 3. 2009

Edita Bečičková

OBSAH

<u>Úvod</u>	8
1.1. Vnitřní forma Platónových dialogů.....	9
1.2. Podobenství.....	9
2. <u>Podobenství o úsečce</u>	11
2.1. Obrazový popis úsečky.....	11
2.2. Rozčleněná úsečka.....	12
2.3. I. <i>Episteme</i> – vědění.....	13
2.4. II. <i>Doxa</i> – mínění.....	14
2.5. II.a <i>Pistis</i> – důvěra.....	15
2.6. II.b <i>Eikasia</i> – zobrazení.....	16
2.7. I.a <i>Noesis</i> – myšlení.....	16
2.8. I.b <i>Dianoia</i> – rozum.....	17
2.9. Cesty <i>anabasis</i> a <i>katabasis</i>	18
3. <u>Podobenství o jeskyni</u>	19
3.1. Situace v jeskyni.....	19
3.2. Osvobození z pout.....	20
3.3. Vyvlečení z jeskyně.....	22
3.4. Návrat do jeskyně.....	23
4. <u>Wyllerova interpretace paralely mezi jeskyní a úsečkou</u>	25
4.1. Argumentace proti Wyllerovi interpretaci o shodnosti mezi jeskyní a úsečkou.....	28
5. <u>Robinsonova interpretace rozdílů mezi jeskyní a úsečkou</u>	30
5.1. Shrnutí Robinsonovi interpretace rozdílů mezi jeskyní a úsečkou.....	36
<u>Závěr</u>	37
Použitá literatura.....	38

Úvod

Tato studie se bude zabývat Platónovými podobenstvími o jeskyni a úsečce a jejich následné komparaci. Na začátku je nutné vysvětlit, co je to podobenství a proč se jím Platón zabýval. Dále se budu podrobněji zabývat oběma podobenstvími a v závěru přistoupím k jejich srovnání, abych zjistila, jestli se podobenství shodují, nebo odlišují.

Při srovnávání jsem vycházela ze dvou textů. První z nich je ze souboru tübingských přednášek *Pozdní Platón* od E. A. Wyllera¹. Druhý text pochází z knihy *Plato's earlier dialectic* od R. Robinsona², jenž si klade otázku, zda se „matematika může stát dialektikou“³. Proto zde nedochází k tak zevrubnému rozebírání jednotlivých podobenství jako u Wyllera. Robinson se spíše dostává k dialektice, tu však ponechám stranou.

Názory na shodnost se u obou autorů rozcházejí. Zatímco Wyller tvrdí, že se obě dvě podobenství shodují⁴, Robinson zastává názor, že přirovnání o úsečce a o jeskyni totožné nejsou.⁵

Domnívám se, že se oba výše zmínění autoři odlišují zejména v metodice zkoumání. Wyller nahlíží na obě podobenství komplexně, to znamená, že srovnává úsečku s jeskyní v jejich obecném měřítku. Již na začátku zdůrazňuje, že se danou problematikou nechce zevrubně zabývat, aby neztratil patřičný nadhled nad Platónovými dialogy, na které se primárně ve svých pracích zaměřuje.

Naopak Robinson porovnává jednotlivé stavy úsečky s pohyby v jeskyni a z tohoto důvodu dochází k diametrálně odlišným závěrům než Wyller.

---

¹ WYLLER, E. A. *Pozdní Platón*. Praha : Petr Rezek, 1996.

² ROBINSON, R. *Plato's earlier dialectic*. Ithaca : Cornell university press, 1941.

³ Tamtéž, s. 192.

⁴ WYLLER, E. A. *Pozdní Platón*. Praha : Petr Rezek, 1996, s. 49.

⁵ ROBINSON, R. *Plato's earlier dialectic*. Ithaca : Cornell university press, 1941, s. 192.

1.1. Vnitřní forma Platónových dialogů

Podle Wyllera je důležité spojit v podobenství významový obsah s obrazovým obsahem.⁶ Dále ve své studii poukazuje na existenci určité vnitřní jednotné formy vyskytující se především v pozdních Platónových spisech, která vychází z jedné základní vize. Wyller se domnívá, že takto vnitřně zformovaný svět dialogů měl Platón už v mládí vytvořený. /W.26/⁷

Velký počet Platónových děl z pozdního období může čtenáře mást tematickou pestrostí a na základě toho vyvolat pochybnosti o celkové jednotné koncepci. Přesto ale Wyller nepovažuje za pravděpodobné, že by jeho tezi mohl někdo ohrozit. Je přesvědčen o tom, že by Platón nemohl stvořit tak velká díla, kdyby neměl promyšlený jejich koncept ještě před tím, než začal psát. /W. 22 – 24/

1.2. Podobenství

V Ústavě jsou sepsána celkem tři podobenství v 6. a 7. knize. Jsou to podobenství o slunci, úsečce a jeskyni. Podobenství se říká, protože připodobňují a lépe odkrývají Platónův koncept na základě příběhu. Právě díky obrazotvornosti a symbolice v nich ukryté, můžeme odkrýt to, co se snažil Platón vyjádřit. /W.27/

Wyller rozlišuje dvě hlediska, jak lze chápat podobenství, a to hledisko obrazové a hledisko věcné. U většiny podobenství je obrazové hledisko podřazeno věcnému, protože obraz by měl znázornit věc. Skutečnost, která je v podobenství popsána, se liší od klasického popsání v přirozeném světě, ale právě díky alegorii si ji

---

⁶ WYLLER, E. A. *Pozdní Platón*. Praha : Petr Rezek, 1996, s. 26.

⁷ Na často frekventované knihy (Wyller – *Pozdní Platón*, Robinson – *Plato's earlier dialectic* a Platón – *Ústava*) budu psát odkaz přímo do textu. Pro knihu od Wyllera bude značka /W.1/, kde místo 1 bude stránka odkazu, kniha od Robinsona /R.1/ stejný postup jak u Wyllera a paginace z Ústavy označím /111a/.

můžeme vizualizovat. V alegorii každému prvku obrazu odpovídá prvek věcný, proto se může Platónovo pojetí podobenství o jeskyni lišit od vnímání jeskyně v přirozeném světě, slunce se tímto způsobem liší od slunce v přirozeném světě, a taktéž i v podobenství o úsečce. V podobenství o slunci obraz slunce symbolizuje Dobro /W.46/, jeskyně symbolizuje lidské vzdělání /W.47/, úsečka symbolizuje stavy duše a jejich stoupaní k základu (příčině – arche) a opětovné sestupování od tohoto základu /W.46/. Obrazy v podobenství (jeskyně, úsečka, slunce) jsou zde proto, aby vedli k věci (k věcnému hledisku). /W. 27 – 28/

2. PODOBENSTVÍ O ÚSEČCE

V řeckém originálu Ústavy⁸ operuje Platón s pojmem „*grammén*“, což v překladu znamená čára, obrys nebo linka.⁹ F. Novotný¹⁰ v Ústavě překládá „*grammén*“ jako přímku. Někteří autoři¹¹ se ale přiklání k tomu, aby se „*grammén*“ překládalo jako úsečka, protože poukazuje na konec, cíl, naproti tomu přímku odkazuje na něco neomezeného. Podle Vopěnky staří Řekové ani přímku jako geometrický objekt neznali, navíc se obávali čehokoliv nekonečného¹². Z těchto důvodů budu používat pro slovo „*grammén*“ výraz úsečka.

Podobenství o úsečce je specifické v tom, že nemá tak čistou obrazovou stránku jako podobenství o jeskyni /W.37/, protože zde absentuje jakýkoliv příběh nebo cesta. Jedná se o popis jednotlivých stavů duše a možný postup od jednoho stavu k druhému.

V jeskyni lze vyzorovat příběh, který můžeme lépe vizualizovat, a proto je jeho obrazová stránka „čistší“ než v úsečce.

2.1. **Obrazový popis úsečky**

Wyller pro znázornění používá úsečku ve vertikální poloze, lze ji tedy rozdělit na horní a dolní úsek, a protože patří mezi hlavní prameny, ze kterých jsem čerpala, budu také užívat znázornění vertikální. /W.36/ Je však zcela běžné, že někteří autoři (například Kratochvíl¹³) upřednostňují polohu horizontální. Děje se tak proto, že Platón blíže

---

⁸ HERRMANN, C. F. *Platonis Dialogi*. Lipsiae : B.G. Teubneri, 1911, /509d/.

⁹ PRACH, V. *Řecko – český slovník*. Praha : Vyšehrad, 1998, s. 119.

¹⁰ PLATÓN. *Ústava*. Praha : Oikoymenh, 1996.

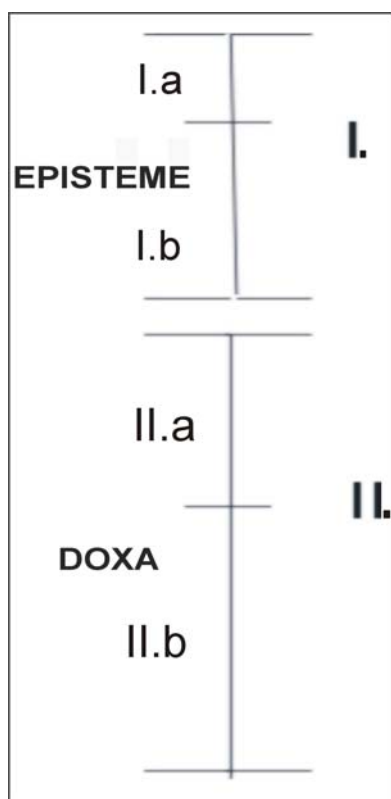
¹¹ Někteří autoři, kteří používají pro slovo „*grammén*“ překlad úsečka: THEIN, K. *Vynález věcí*. Praha : Filosofia, 2008, s. 311. KRATOCHVÍL, Z. *Platónovo podobenství o úsečce*, Poslední aktualizace 16.3.2008, dostupné z: <<http://www.fysis.cz/Texty/Pracovna/usecka.htm>>.

WYLLER, E. A. *Pozdní Platón*. Praha : Petr Rezek, 1996, s. 28.

¹² VOPĚNKA, P. *Úhelný kámen evropské vzdělanosti a moci*, Souborné vydání Rozprav s geometrií. Praha : Práh, 2000.

¹³ KRATOCHVÍL, Z. *Mýtus, filosofie a věda, I. Antická filosofie*. Praha : SPN, 1991, s. 88.

orientaci úsečky v prostoru nspecifikuje. Sokratés pouze říká Glaukónovi: „Představ si tedy, že to jest, jako bys vzal přímku, rozdělenou ve dva nerovné úseky.,, /509d/

Platón úsečku nejprve rozčlení na „dva nerovné úseky“ /509d/. Horní úsek představuje vše co můžeme nazírat myslí (episteme) a dolní úsek představuje vše co můžeme vnímat smysly (doxa).

Platón chtěl podle Wyllera vytvořit mezi úseky úsečky přesnou úměru a zákon úměry. Protože jsou úseky „nerovné“, tj. nejsou stejně dlouhé, musí dojít ještě k dalšímu dělení úsečky a to rozčleněním každého úseku na dva stavy. Tím dojde k rozčlenění úsečky na čtyři stavy (I.a, I.b, II.a, II.b). Každý stav má jinou hodnotu. Nejvyšší dva stavy (I.a,

I.b) jsou v poměru úsečky malé, ale mají noetickou hodnotu a ta je daleko větší než hodnota smyslová, která náleží dolním stavům úsečky (II.a, II.b). Dolní stavy jsou vizuálně větší, ale jejich hodnota je malá. Proto je stále zachovává . /W.37/

2.2. Rozčleněná úsečka

Horní úsek Platón nazývá *episteme* (veškeré vědění) a spodní úsek nazývá *doxa* (mínění).

Analogické rozčlenění vytváří hlavní „vnitřní“ strukturu úsečky. Analogií se myslí to, co je v obou úsecích (I. a II.) stejné. Pro tento poměr (I. = II.) je potřeba správná úměra mezi smyslovým úsekem (II.) a rozumovým úsekem (I.). Zcela odlišné jsou od sebe stavy I.a a

II.b (viz obrázek nahoře). Aby vznikla harmonie a shoda proporcí mezi úsekem *doxa* a *episteme*, podle Wyllera se musí shodovat stavy I.b a II.a. Každý stav patří do jiného úseku, ale navzájem mají společné rysy, jen z jiného úhlu pohledu. /W.38 – 39/

Čím se stavy shodují, rozebereme u stavu *Dianoia*, kde tuto shodu Wyller nazývá „střední člen úměry“.

14

Základní rozdělení z hlediska způsobu přístupu		Základní rozdělení z hlediska statutu poznání		Jemnější rozdělení podle obsahu úseku (jen česky)	Jemnější rozdělení podle schopnosti duše, která se k obsahu daného úseku vztahuje	
česky	řecky	česky	řecky		česky	řecky: Platón
nazíratelné myslí	noéton	vědění	epistéme	ideje	mysl, duch	nús (noésis)
				matematické objekty	rozum	dianoia
vnímetelné	aisthéton	minění	doxa	běžné věci	důvěra, víra	pistis
				nápodoby věcí, obrazy, stíny, představy	zobrazení, nápodoba	eikasia

2.3. I. *Episteme* – vědění

Sokratés popisuje stav *episteme* následovně: „*Jak bezpochyby víš, ti kdo se zabývají měřictvím a počty a podobnými věcmi, předpokládají při každém postupu liché a sudé, tvary, trojí druh úhlů a jiné věci s tím příbuzné, myslíce se, že tyto pojmy znají, učiní si je předpoklady a nepokládají již dále za potřebno je dokazovati ani sobě ani jiným, jako by šlo o věci každému jasné, nýbrž počínajíce od nich, probíhají hned věci další a nakonec přicházejí rovnou k tomu, co si byli učinili cílem svého zkoumání. (dianoia – poznámka autora) /.../*

Ovšem, to dobře vím.

Druhým tedy úsekem pomyslného oboru rozuměj, že myslím to co chápe rozum sám mocí dialektiky, máje své předpoklady ne za počátky, nýbrž za předpoklady v pravém slova smyslu, jak za výstupky a východiště, aby došel až po to, co jest bez předpokladů, k počátku všeho, a pak chopě se toho zase nazpět sestupoval až ke konci, drže se

¹⁴ KRATOCHVÍL, Z. Platónovo podobenství o úsečce. Poslední aktualizace 16.3.2008, dostupné z: <<http://www.fysis.cz/Texty/Pracovna/usecka.htm>>.

toho, co s tím souvisí, neužívaje přitom ku pomoci docela žádného jevu smyslného, nýbrž idejí samých o sobě a jejich postupných vztah, a tak končil v ideji.“ (noesis – poznámka autora) /510c – 511b/

Nejvyšší úsek úsečky představuje stav, kdy duše myslí. Tento úsek úsečky je protikladem úseku *doxa*, proto zde není možné poznávat cokoli smysli, ale pouze nazírat věci myšlením. Úsek *episteme* představuje pravé spolehlivé vědění, jehož předmětem je bytí. Podle Kratochvíla nic z toho není možné vnímat očima ani jinými smysly.¹⁵ *Episteme* je skutečnější než *doxa*, a proto nepodléhá vzniku a zániku.¹⁶

2.4. II. *Doxa* – mínění

Platón část *doxa* rozděluje takto: „*Pak rozděl dále jeden i druhý úsek v témže poměru, úsek náležící oboru viditelnému i úsek oboru pomyslného, a dostaneš podle poměrné zřetelnosti a nezřetelnosti v oboru viditelném jeden úsek jakožto obrazy (eikasia – poznámka autora) /.../ druhým pak úsekem budiž ti tedy to, co tyto obrazy představují, živočichové kolem nás, všechno rostlinstvo a vše, co náleží mezi umělé výrobky (pistis – poznámka autora) /.../“ /509e – 510a/*

V překladu znamená pojem *doxa* mínění, představu, nebo usuzování¹⁷.

Spodní úsek úsečky zahrnuje vše, co je viditelné nebo vnímatelné ostatními smysly. Smysly můžeme poznávat, ale nejde o pravé poznání, to je možné pouze v úseku *episteme*.

Někdy může být to, co vnímáme v úseku *doxa*, využito k myšlení a někdy může to, co vnímáme, od myšlení odvádět pozornost. Do tohoto úseku patří dva stavy – *eikasia* a *pistis*. *Eikasia* je nejspodnější stav a jsou zde odrazy věcí, které patří do stavu *pistis*.

---

¹⁵ KRATOCHVÍL, Z. *Platón a umění jeho doby*. Poslední aktualizace 16.3.2008, dostupné z: <<http://www.fysis.cz/Texty/Texty.htm>>, s. 12.

¹⁶ Tamtéž, s. 10.

¹⁷ LIDDELL, H. G., SCOTT, R. *Greek-English Lexicon* (with a revised supplement). Oxford : Clarendon press, 1996, s. 444.

Ve stavu *pistis* jsou obrazy věcí, které nalezneme v úseku *epistémé*. Vše, co zahrnuje část *doxa*, je pomíjivé, a právě proto podléhá vzniku a zániku.

Podle Kratochvíla Platón považuje vznik a zánik za projev proměnlivosti a právě díky proměnlivosti Platón podřídil smysly vědění. Proměnlivost je pro Platóna známka nedostatku jsočnosti. Vše, co podléhá vzniku a zániku, není stálé, a tedy nemůže být považováno za skutečné bytí.¹⁸

Platón považuje obraz za něco nízkého a významově chudého. I přesto, že tento úsek představuje obrovskou škálu možností a variací, Platón zmnoženost a proměnlivost považuje za projev chudoby toho úseku.¹⁹ Úsek *doxa* zahrnuje více jsočenců, proto je zobrazován větší než *epistémé*. To souvisí se zachováním úměry, o které jsme si již řekli v kapitole 2.1. Obrazový popis úsečky.

2.5. II.a *Pistis* – důvěra, víra²⁰

Vyšší stav úseku *doxa* se nazývá *pistis*. *Pistis* představuje to, co skrze naše smysly považujeme za skutečné, tedy taková jsočna, které můžeme vidět, slyšet, cítit nebo chutnat. Tato jsočna nazýváme předměty stavů, v tomto případě předmět stavu *pistis*. Naše smysly nás přesvědčují o věrohodnosti daného předmětu. Předměty ve stavu *pistis* jsou věci kolem nás – dům auto.

Pistis je stav duše, který zahrnuje naše běžné obstarávání, běžný život. Člověk je nucen ve stavu *pistis* věřit, že předmět stavu *pistis* vypadá ve skutečnosti tak, jak se nám pomocí smyslů jeví, aby byl

---

¹⁸ KRATOCHVÍL, Z. *Platón a umění jeho doby*. Poslední aktualizace 16.3.2008, dostupné z: <<http://www.fysis.cz/Texty/Texty.htm>>, s. 8–9.

¹⁹ Tamtéž, s. 29

²⁰ Etymologicky slovo *pistis* znamená důvěra, víra, přesvědčení, důvěřivost, jistota, záruka, důkaz. – PRACH, V. *Řecko-český slovník*. Praha : Vyšehrad, 1998, s. 419.

schopen běžně reagovat na své okolí. Proto tento stav Platón nazývá *pistis* – důvěra, víra.²¹

2.6. II.b *Eikasia* – zobrazení²²

Předměty stavu *eikasia* jsou stíny a odlesky toho, co patří do předmětů stavu *pistis*. Obsahuje především přirozené nelátkové obrazy věcí látkových, jako například silueta stínu stromu nebo odlesk slunce na vodní hladině. Patří sem také různé představy, fantazie, klamy a přeludy. Podle Kratochvíla je v tomto stavu velká proměnlivost věcí, a proto je vše nejméně skutečné ze všech stavů úsečky.²³

2.7. I.a *Noesis* – myšlení²⁴

V nejvyšším stavu úsečky *noesis* jsou za předměty považovány jsoucná, tzn. to, co věci skutečně jsou. Platón je nazývá ideje. /511b – c/ Ideje jsou neměnné a věčné, proto se na ně můžeme spolehnout. Vše co je zahrnuto ve stavu duše *noesis* není viditelné, nebo postřehnutelné ostatními smysly. /511b – c/ Právě tyto předměty stavu *noesis* – ideje se mají stát hlavní doménou filosofie. Pro jejich pochopení je nutná přítomnost stavu vědomé mysli (*noesis*).²⁵

---

²¹ KRATOCHVÍL, Z. *Platón a umění jeho doby*. Poslední aktualizace 16.3.2008, dostupné z: <<http://www.fysis.cz/Texty/Texty.htm>>, s. 12.

²² Výraz *eikasia* znamená v překladu podobnost, obraz nebo zobrazení, tzn. to, co může být jen odhadnuto. – LIDDELL, H. G., SCOTT, R. *Greek–English Lexicon (with a revised supplement)*. Oxford : Clarendon press, 1996, s. 484.

²³ KRATOCHVÍL, Z. *Platón a umění jeho doby*. Poslední aktualizace 16.3.2008, dostupné z: <<http://www.fysis.cz/Texty/Texty.htm>>, s. 12.

²⁴ *Noesis* znamená myšlenka, rozhodnutí, rozum, bystrost nebo smysl. – PRACH, V. *Řecko–český slovník*. Praha : Vyšehrad, 1998, s. 356.

²⁵ KRATOCHVÍL, Z. *Platón a umění jeho doby*. Poslední aktualizace 16.3.2008, dostupné z: <<http://www.fysis.cz/Texty/Texty.htm>>, s. 10,12.

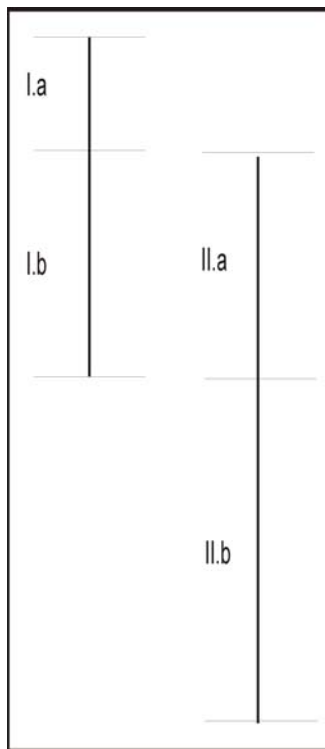

2.8. I.b *Dianoia* – rozum²⁶

Stav duše z hlediska *dianoia* představuje to, co může být myšleno pouze rozumem. Platón tím myslí stav, v němž myslí exaktní vědy. Disciplíny, jako jsou aritmetika, geometrie a astronomie, potřebují nejvíce rozumovou dovednost (*dianoia*).²⁷ Předměty stavu *dianoia* jsou například čtverec, číslo dvě, nebo rovnice.

Matematika a s ní i geometrie postupují k řešení svých problémů od svých předpokladů – *hypothesis* (již je nezkoumá ani neodůvodňuje, protože je považuje za danost).

Filosofie postupuje opačně, tedy nejdříve jde k počátku – arche /511b/ a teprve poté se vrací k původní otázce, může například

předchozí předpoklad i zkritizovat a odmítnout původní předpoklad, což matematika nemůže. Proto není matematické poznání pravé a přísluší mu pouhý rozum.²⁸

Aby dva úseky (*episteme* a *doxa*) nebyly poznamenány předělem (aby byl stále zachován zákon úměry), myslel Platón dle Wyllera na tzv. “střední člen úměry“, který by měl „připoutat“ oba dva úseky. /W.39/

Stav *dianoia* I.b chápe své předměty skrze rozum, např. kvádr má své přesné parametry, je to však myšlenková konstrukce o kterém můžeme s jistotou říci, že má

rozměry 2x3x4. Stav *pistis* II.a chápe své předměty skrze smysly,

²⁶ *Dianoia* znamená nadání myslet nebo inteligence či porozumění. – LIDDELL, H. G., SCOTT, R. Greek–English Lexicon (with a revised supplement). Oxford : Clarendon press, 1996, s. 405.

²⁷ KRATOCHVÍL, Z. *Platón a umění jeho doby*. Poslední aktualizace 16.3.2008, dostupné z: <<http://www.fysis.cz/Texty/Texty.htm>>, s. 12.

²⁸ PLATÓN. *Ústava*. Praha : Oikoymenh, 1996, s. 348.

např. kvádr se může stát stolem, kterého se mohu dotknout, vnímat jeho barvu apod. Stůl již patří do mého každodenního života, proto patří do stavu *pistis*. Kvádr jako geometrický objekt je čistá idealita, konstrukt naší mysli, která patří jako předmět do stavu *dianoia*. Jedná se stále o tutéž věc, ale pokaždé z jiného pohledu, jednou je to kvádr, podruhé stůl.

Tím, že se *pistis* a *dianoia* shodují a *eikasia* s *noesis* jsou naprosto rozdílné, je úsečka jako celek ve správné úměře, již se Platón snažil docílit. /W.39/

2.9. Cesty *anabasis* a *katabasis*

Wyller se zmiňuje o dvou cestách rozvíjení dialektického myšlení, které je možno v podobenství o úsečce nalézt.

Anabasis znamená cesta vzhůru nebo vzestup. Podle Wyllera je *anabasis* cesta od nerozvinutých hypotéz až k počátku – *arché*, což znamená dosažení konečného cíle. *Arché* je původ všech jsoucen a nalezneme ho v nejvyšším stavu *noesis*. Nerozvinuté hypotézy bychom měly najít ve stavu nejnižším a tím je *eikasia*.

Katabasis představuje cestu dolů, tedy od *arché* (které je předmětem stavu *noesis*) k předpokládaným hypotézám (předměty stavu *eikasia*). Abychom mohli přejít k řešení daného problému, měli bychom předtím projít cestou *anabasis*. /W.43/

Domnívám se, že nerozvinuté hypotézy by měly být předmětem spíše stavu *dianoia* než nejnižšího *eikasia*. Již jsme si řekli, že ve stavu *eikasia* se nacházejí odrazy předmětů z části *pistis* a hypotéza není ani odraz ze stavu *eikasia* – *stín*, ani předmět stavu *pistis* – stůl. Proto si myslím, že hypotéza patří jako předmět až do stavu *dianoia*, kde jsou i předměty jako matematika, geometrie, ne jak tvrdí Wyller do stavu nejnižšího tedy *eikasia*. /W.48/

3. PODOBENSTVÍ O JESKYNI

Ačkoliv není podobenství o jeskyni rozsáhlé (zabírá jen 4 strany textu), výrazně ovlivnilo svým obsahem pozdější myslitele²⁹. Platónovo podobenství o jeskyni podává přesnou představu o tom, jak Platón chápal vztah skutečného a zdánlivého poznání, tedy vztah světa idejí a světa, který je zprostředkován našimi smysly³⁰. Platón zde chtěl také popsat duši vzdělanou a duši nevzdělanou, tedy lidské vzdělání *paideia*³¹. /514a/

3.1. Situace v jeskyni

Sokratés představuje Glaukónovi situaci, která se odehrává v jeskyni: „*Pomysli si lidi jako v podzemním obydlí, podobném jeskyni, jež má ke světlu otevřen dlouhý vchod zšíří celé jeskyně, v tom obydlí již od dětství žijí spoutáni na nohou i našiji, takže zůstávají stále na témže místě a vidí jedině dopředu, ale nemohou otáčet hlavy, protože jim pouta brání, vysoko a daleko vzadu za nimi hoří oheň a uprostřed mezi ohněmi a spoutanými vězni jest nahoře příčná cesta, podél níž si myslí vystavěnou zídku na způsob přepážek, jaké mívají před sebou kejklíři a nad kterými ukazují své kousky.*

Dobře.

Mysli si pak, že podél této zídky chodí lidé a nosí všelijaké nářadí, přečnávající nad zídku, také podoby lidí a zvířat z kamene i ze dřeva i všelijak vyrobené, přičemž jedni z nosičů, jak se podobá, mluví, druzí pak mlčí.“ /514abc/

Sokratés dále říká Glaukónovi, že tito vězni se podobají nám samotným /515c/, je to obraz naší každodennosti, nezproblematizované samozřejmosti. Vše, co vidí, jsou pouhé stíny, které se promítají na protější stěnu jeskyně. Protože se nemohou otočit, nic jiného než stíny nikdy nespatri. Nemohou se otočit protože jim v tom brání duchovní pouta neproblematické

---

²⁹ MICHÁLEK, J. *Co je filosofie*. Praha : Oikoymenh, 1992, s. 38.

³⁰ PLATÓN. *Ústava*, Praha : Svoboda, 1993, s. 15.

³¹ PLATÓN. *Ústava*, Praha : Oikoymenh, 1996, /514a/.

každodennosti. Považují proto za pravdivé to, co se jim promítá. Nevidí stíny jako stíny, protože stíny považují za skutečnost samu, nikoli za stín. Nejsou schopni rozlišit, co je skryté a co je neskryté, tedy pravdivé.³² Nevědí, že není pravda to co se jim ukazuje. Vlastní stíny potom považují za jsoucna.³³

Jeskyňě je obraz našeho všedního světa, který neproblematizujeme. Je to život člověka, který je ve svém stavu udržován nástroji moci (stínové hry, uznání osobnosti).³⁴

Podle Kratochvíla Patočka tento pohyb nazývá „pohyb reprodukce“. V jeskyni jsou lidé chráněni před vnějšími vlivy, jako je počasí, chlad, zima, teplo a déšť. Žijí v pohodlí, kde je teplo a osvětlení (netuší, že je pouze umělé). Jsou v zajetí spokojeni, mají zajištěnou všední samozřejmost bez známky ohrožení nebo neznámého překvapení. Nikdo po nich nechce něco, co by neznali nebo neuměli.³⁵

Až doposud byl popis statický. Platón nás jen seznamuje s prostředím a situací v jeskyni pouze popisuje. Zajatci jen sedí a pozorují stěnu před sebou, Wyller tuto situaci přirovnává k sezení před televizí. /W.47/

3.2. Osvobození z pout

Sokratés líčí náhlé odpoutání větně: *„Nuže pozoruj, jak by to asi bylo s jejich vyproštěním a vyléčením z pout a nerozumnosti, kdyby se jim ho přirozeně dostalo, a to takto. Jeden z nich jest vyproštěn z pout a přinucen náhle vstáti a otočiti šíjí a jíti a hleděti vzhůru ke světlu. Z toho všeho by cítil bolest a pro mžiky v očích nebyl by schopen dívat se na ony předměty, jejichž stíny tenkrát viděl: co by asi řekl, kdyby mu někdo tvrdil, že tenkrát viděl jen přeludy, nyní však že zří*

---

³² Michálek píše, že člověk i v této zvláštní situaci má *tó áléthés* – to neskryté, tj. je obrácen k neskrytému. S. 39.

³³ MICHÁLEK, J. *Co je filosofie*. Praha : Oikoymenh , 1992, s. 39.

³⁴ KRATOCHVÍL, Z. *Výchova, zřejmost, vědomí*. Praha : Herrmann a synové, 1995, s. 24.

³⁵ Tamtéž. 24.

správněji, jsa mnohem blíže skutečnosti a obrácen k předmětům skutečnějším, a kdyby ho nutil, ukazuje mu na každý z přecházejících předmětů, odpovídati na otázku, co tj.? Nemyslíš, že by byl v nesnázích a domníval se, že věci, které tehdy viděl, byly pravdivější než ty, které mu jsou nyní ukazovány?

Mnohem pravdivější.

Nuže, a kdyby ho docela nutil hleděti do světla samého, že by ho bolely oči a že by se obracel a utíkal k tomu, nač se dovede dívati, a měl za to, že toto jest vskutku zřetelnější, než co se mu ukazuje?“ /515c,d,e/

Náhle byl vězeň přinucen vstát a otočit hlavu tam, kde mu za zídkou ukázal oheň (to, co způsobuje stíny) předměty (obrysy na stěnách) a nosiče předmětů. Podle Michálka dochází k přechodu od duchovních pout ke svobodě, kde najednou musí začít rozlišovat, co je pravdivé a co je pouhý stín, co je viděné a co se mu dříve pouze ukazovalo jako skutečné, ale skutečné nebylo. Vězeň nyní začíná neskryté rozdělovat na stíny a věci.³⁶

V tomto stavu se ukazuje lidská povaha při osvobození, když je člověk zbaven pout. Osvobozený by stále trval na tom, že to předtím viděné – stíny, jsou stále skutečnější, zřetelnější a neskrytější³⁷, než to, co se mu nyní ukazuje.³⁸

Osvobozený se nechce vzdát „svých“ stínů a chce se k pozorování vrátit zpět. Když jako ostatní vězni seděl a díval se na stěnu plnou stínů, bylo vše zdánlivě jasné, měl své pohodlí „jeskyně“, vše se samo neproblematicky dávalo. Při náhlé svobodě nás myšlení, jak se věci mají, namáhá. Máme sami v sobě zmatek, chybí jakákoliv jistota, pálí nás oči a nevíme, co je vlastně skutečnost.³⁹

---

³⁶ MICHÁLEK, J. *Co je filosofie*. Praha : Oikoymenh, 1992, s. 40.

³⁷ Opět se zde objevuje *tó áléthés*—to neskryté, ale je ještě více neskrytější (pravdivější) než se mu dříve zdály stíny. Zde se podle Michálka ukazuje stupňování neskrytosti, což může mít vážný dopad na pojmání pravdy. S. 40.

³⁸ MICHÁLEK, J. *Co je filosofie*. Praha : Oikoymenh, 1992, s. 40.

³⁹ Tamtéž, s. 40.

Pouta se dají chápat jako předsudky, které uzavírají lidstvo do každodennosti, a jakékoliv vytržení (zbavení pout) je spojeno s nejistotou, které se bojí. Podle Kratochvíla právě tento moment nerozpoznatelné nesvobody Patočka považuje za znak nefilosofičnosti, neproblematičnosti.⁴⁰

Michálek píše, že se zde objevuje něco zcela nového, co připoutaný vězeň neznal, a to je chtění a vůle, a právě toto ho donutilo odpoutat se a otočit hlavu směrem do neznáma.⁴¹

3.3. Vyvlečení z jeskyně

Sókratés líčí Glaukónovi cestu odpoutaného vězně z jeskyně: „*Kdyby pak jej někdo násilím vlekl tím drsným a příkrým východem dříve ho nepustil, až by ho vyvlekl na světlo sluneční, zдалipak by přitom vlečení netrpěl bolestí a nevzpouzel se, a když by přišel na světlo, zдалipak by jeho oči, zalité září, mohly viděti něco z toho, co by mu nyní bylo jmenováno skutečným světem?*“ /515e/

Podle mne vůle, kterou potřeboval k otočení hlavy a odpoutání, už nestačí k tomu, aby sám od sebe vylezl ven na denní světlo. Musí ho někdo násilím vyvést ven z jeskyně. Ten, kdo odpoutaného má vyvléct ven, by měl být jak říká Michálek filosof.⁴²

Osvobozovaný je přinucen podstoupit při výstupu z jeskyně námahu, kvůli níž trpí, a musí si přivykat světlu ze slunce. Je jím oslněn, a proto je zapotřebí, aby si přivykal nejprve dennímu světlu a odvykal temnotě, kterou měl v jeskyni, a na kterou byl zvyklý. Ve fázi přivykání dennímu světlu pozoruje jen stíny věcí a odrazy ve vodní hladině, protože jeho oči mu zatím nedovolují rozpoznat jednotlivé věci kolem.

---

⁴⁰ KRATOCHVÍL, Z. *Výchova, zřejmost, vědomí*. Praha : Herrmann a synové, 1995, s. 22.

⁴¹ MICHÁLEK, J. *Co je filosofie*. Praha : Oikoymenh, 1992, s. 41.

⁴² Tamtéž, s. 45.

Po zvyknutí na denní světlo dokáže už pozorovat skutečné věci – rostliny, zvířata. Jeho oči nejsou ještě připravené na přímé slunce, proto se na oblohu nejprve dívá v noci, kdy sleduje oblohu s hvězdami a měsícem. Až po dokonalém zvyknutí si na denní světlo je schopen pozorovat slunce.⁴³

Nelze žádný stupeň přeskočit, abychom došli až tak daleko a viděli světlo slunce. Je to odhodlání osvobodit se ze slepého a povážlivého nadšení uvnitř jeskyně a postupně si získávat svobodu.⁴⁴

Platón považuje za smysl životního pohybu (tedy pohybu duše) ideu dobra *to agaton*. Idea dobra je základ poměřování něčeho dobrého, je to zdroj jsoucna.⁴⁵ Idea dobra se nalézá vně jeskyně, kde jsou originály všech věcí, zde se nalézají všechny věci ve světle pravdy, ideu dobra reprezentuje slunce.

Zbavení pout symbolizuje osvobození a nsvázanost. Tato nsvázanost je podle Michálka také znakem také ztráty opory, jistot a s tím souvisejícího pocitu zmatku a pocitu bezmoci. Proto osvobozený hledá jistotu, klid a stálost, kterou v násilném vyvedení prozatím nemá. Cesta ke světlu symbolizuje odhazování zbylých pout nesvobody. Proto světlo symbolizuje osvětlení, vztahování se ke svobodě.⁴⁶ „*Stávat se svobodným znamená vázat se na to pravdu svítící, do svobody propouštějící, na světlo.*“⁴⁷

3.4. Návrat do jeskyně

Návrat odpoutaného vězně do jeskyně tak, jak jej popisuje Sokratés: „*Kdyby takový člověk sestoupil nazpět a posadil se na totéž místo, zdali by se mu oči nenaplnily tmou, když by náhle přešel ze slunce?*“

---

⁴³ MICHÁLEK, J. *Co je filosofie*. Praha : Oikoymenh, 1992, s. 41.

⁴⁴ Tamtéž, s. 41.

⁴⁵ KRATOCHVÍL, Z. *Výchova, zřejmost, vědomí*. Praha : Herrmann a synové, 1995, s. 17.

⁴⁶ MICHÁLEK, J. *Co je filosofie*. Praha : Oikoymenh, 1992, s. 41–44.

⁴⁷ Tamtéž, s. 44.

Ba jistě.

Tu pak, kdyby zase musel posuzovati ony stíny o závod s oněmi, kteří zůstali stále vězni, dokud má mžitky před očima a dříve, než by se mu oči uklidnily – a to zvykání by netrvalo zrovna krátce – zдалipak by nebyl k smíchu a zdali by se o něm neříkalo, že přišel z té cesty nahoru se zkaženým zrakem a že to nestojí ani za pokus chodit tam nahoru? A kdyby se někdo pokoušel je vyprošťovat z pout a vésti nahoru, zдалipak by ho nezabili, kdyby ho někam mohli rukama uchopiti a zabíti?“ /516e – 517a/

Podle Michálka Filosof⁴⁸ jak říká Kratochvíl vzdělanec⁴⁹, který se zbavil strnulosti pohledu, má najednou možnost volby pohledu i směru, kam se dívá. Filosof je právě ten, kdo svobodu nezneužije ke zničení „stínového“ divadla v jeskyni, protože si uvědomuje, že by mohlo dojít k závažnému problému, pokud by vězňům odebral životní zajištění a zábavu.⁵⁰

Ten, kdo by je měl vyvléci ven, je filosof. Protože jen filosof se rád dívá na pravdu. /475e/ Filosof je podle Platóna ten, kdo dokáže rozlišit stíny a ideje. Ten, kdo by zůstal jen venku ve světě idejí, by nedokončil svou cestu po poznání pravdy, protože právě sestup do jeskyně je završením cesty ke svobodě. Jen tím, že pevně odolává argumentům vězňů, si utvrzuje svou pravdu. Nelze jen pravdu vědět, ale hlavně je důležité pravdu konat. Tím, že se osvobodíme, zjistíme, co je pravda.⁵¹

---

⁴⁸ MICHÁLEK, J. *Co je filosofie*. Praha : Oikoymenh, 1992, s. 45.

⁴⁹ KRATOCHVÍL, Z. *Výchova, zřejmost, vědomí*. Praha : Herrmann a synové, 1995. s. 23.

⁵⁰ MICHÁLEK, J. *Co je filosofie*. Praha : Oikoymenh, 1992, s. 47.

⁵¹ Tamtéž, s. 45–47.

5. Wyllerova interpretace paralely mezi jeskyní a úsečkou

Wyller nyní píše: „*Jak vidíme, tento obraz podobenství o jeskyni je přesnou obdobou – jak celkově, tak i v jednotlivostech – obrazu podobenství o úsečce*“. /W.49/

JESKYNĚ	ÚSEČKA
vnější nebeský svět (slunce a hvězdy)	myšlení <i>noésis</i>
vnější pozemský svět (rostliny, zvířata...)	rozum <i>dianoia</i>
vnitřní svět ohně za hrazením	víra <i>pistis</i>
vnitřní svět stínů před hrazením	stíny <i>eikasía</i>

1 – Podle Wyllera se analogicky shoduje vnitřní svět jeskyně s částí *doxa* a vnější svět s částí *episteme*. *Doxa* je část úsečky, pod kterou spadá *pistis* a *eikasía*, jsou to stavy, kde vše poznáváme jen smysly. *Episteme* je část na úsečce, kam patří *noesis* a *dianoia*. *Episteme* znamená veškeré vědění, proto vše, co náleží do této části, poznáváme

pomocí našeho rozumu.

Noesis (myšlení) je část reprezentovaná nejvyšším stavem úsečky, právě sem patří svět idejí. To jsou neměnné „pravzory“ všech věcí, které můžeme poznat jen myšlením (bez užití smyslů). Tento stav se podle Wyllera shoduje s vnějším nebeským světem, kde jsou nebeská tělesa tj. slunce a hvězdy.

Dianoia (rozum) je stav duše reprezentovaný předměty tohoto stavu, tj. vědní obory a vše co poznáváme rozumem. *Dianoia* by se měla shodovat s vnějším pozemským světem, kde pozorujeme svět kolem sebe, tzn. rostliny, živočichy, ale i odrazy na vodní hladině.

Pistis (víra) je stav na úsečce, pod kterou spadají předměty poznání, tj. běžně vnímané věci našimi smysly. V podobenství o

jeskyni by stav *pistis*, měl odpovídat vnitřnímu světu ohně za hrazením, kam vězni nevidí.

Eikasia (stíny) zaujímá nejnižší stav úsečky, předměty tohoto stavu jsou odrazy na vodní hladině a stíny věcí. Stav *eikasia* by se měl shodovat s vnitřním světem jeskyně, s částí před hrazením, kde jsou lidé připoutaní svou každodenností ve svých stínových hrách. Jsou v pohodlí jeskyně, kde považují za pravdu skutečnost, která se jim ukazuje.

2 – Wyller se domnívá, že dalším důkazem o shodnosti podobenství o

ÚSEČKA	ideje	mysl	ÚSEČKA
JESKYNĚ	nebeský svět noci (hvězdy, měsíc)	nebeský svět dne (slunce)	JESKYNĚ
ÚSEČKA	matematické objekty	rozum	ÚSEČKA
JESKYNĚ	pozemský svět stínů	pozemský svět věcí (zvířata, rostliny)	JESKYNĚ
Wyller o těchto částech a jejich podobnostech vůbec nepíše			

úsečce a jeskyni je, že vnější svět v podobenství o jeskyni se dá dále rozdělit na čtyři části, které korespondují s stavy na úsečce. /W.49/

Podle Wyllera se shoduje nebeský svět dne (slunce) s nejvyšším stavem úsečky, která odpovídá nejvyššímu pravého myšlení – *noesis*.

Nebeský svět noci (hvězdy, měsíc) odpovídá jsoucím idejím, které jsou předměty nejvyššího stavu úsečky – *noesis*. Podle Wyllera Platón nazývá tento stav *meta archés* /W.46/ (za počátkem).

V podobenství o jeskyni odpovídá pozemský svět věcí, kde jsou objekty poznání (stromy, zvířata), stavu na úsečce – *dianoia* (poznání čistých věd).

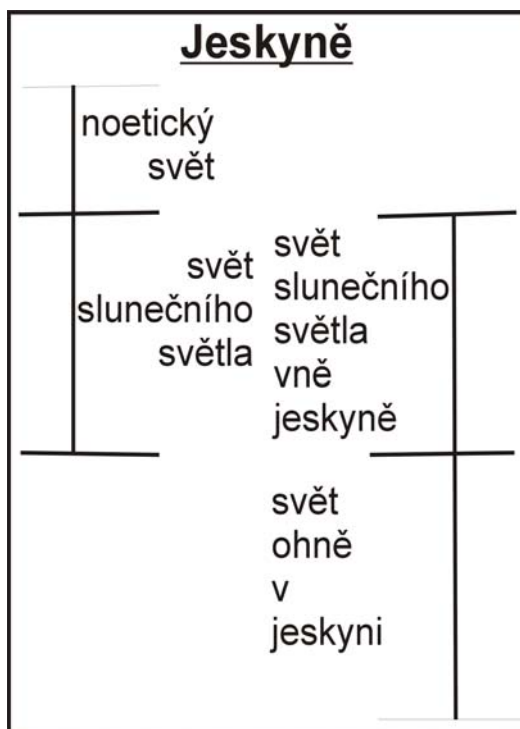
Pozemskému světu stínů, kam patří i odrazy ve vodní hladině, odpovídají matematické objekty, což mohou být jak čísla, tak geometrické útvary./W.49/

3 – Další z Wyllerových důkazů o shodnosti podobenství o jeskyni a úsečce jsou cesty *katabasis* a *anabasis*. /W.43/

Wyller se domnívá, že cesta z jeskyně na svět idejí (světla) je stejná jako cesta „implicitních hypotéz obsažených v počátečním problému k arché“ /W.43/, tedy cesta, kterou Wyller nazývá *anabasis* („šplhání“ po žebříku z úsečky).

Cesta *katabasis* připomíná cestu od slunce dolů do jeskyně, kde čeká odpoutaného možná smrt, a tedy se shoduje podle Wyllera s cestou „od dosaženého arché k řešení daného problému“ v podobenství o úsečce. /W.43/

Dále tento jev Wyller nevysvětluje, pouze stroze oznámí: „Nemůžeme se zde příliš dlouho zdržet“. /W.42/

4 – Wyller dokazuje, že i v podobenství o jeskyni se objevuje střední člen úměry, který má v podobenství o úsečce praktickou spojovací funkci.

Prvek slunečního světla reprezentuje obraznou část a zároveň zastupuje i obsahovou část jeskyně. Obrazně zaujímá sluneční světlo vně jeskyně nejvyšší příčku a věcně naopak nejnižší příčku v podobenství o

jeskyni.

V úsečce by tedy obrazová část odpovídala části *doxa* a věcná část by odpovídala části *episteme*.

Tím se spojí dva naprosto odlišné světy, a to svět jeskyně a jsoucí svět ideálních vztahů. Právě zde se podle Wyllera spojuje bytí s nebytím a realita s irealitou. /W.52/

4.1. Argumentace proti Wyllerovi interpretaci paralely mezi jeskyní a úsečkou

Již po přečtení prvního bodu, kde Wyller píše o shodnosti stavů úsečky s jeskyně, lze namítat, že stav *pistis*, který znamená každodenní obstarávání věcí, naprosto nekoresponduje s tím, co se odehrává v jeskyni. Vězeň, který se náhle otočil, prožívá zmatek z toho, co vidí, a chce se vrátit ke svým stínovým hrám. Není to tedy stav důvěry – *pistis*, obeznámenosti s věcmi jak ukazuje podobenství o úsečce. Už jen pro tento bod se nemůžeme domnívat, že Platon obě podobenství myslel shodně.

V druhém bodu chybí interpretace posledních dvou stavů (*pistis* a *eikasia*). V Ústavě Platón /532a – d/ píše, že měl na mysli určitý vztah mezi úsečkou a jeskyní, protože první dva stavy (*noesis* a *dianoia*) opravdu korespondují, ale protože o dalších stavech se již nezmiňuje, je zřejmé, že chtěl poukázat na jakýsi vztah mezi podobenstvími, ale ne paralelitu mezi jeskyní a úsečkou.

Třetí bod je také diskutabilní, protože jak je uvedeno výše, cesty *katabasis* a *anabasis* jsou cesty rozvíjení dialektického myšlení. O dialektickém myšlení se dá hovořit pouze v části *episteme*.

Pokud bychom se drželi toho, že vnitřek jeskyně je část *doxa* a tam bychom měly najít „*implicitní hypotézy*“, domnívám se, že neobstojí ani tento bod Wyllerovi argumentace, protože v jeskyni

žádné implicitní hypotézy nejsou. V jeskyni můžeme nalézt jen to, co lze poznat smysly a to „implicitní hypotézy“ nejsou (z hlediska toho jak je uvažuje Platón, tedy pro vědeckou činnost v *dianoia*).

Dialektické myšlení je možné pouze mezi stavy *noesis* a *dianoia* a pokud by se tyto stavy převedli do podobenství o jeskyni, byla by to nadzemní část, tedy svět slunečního světla. Ale Wyller doslovně říká: „... vede od slunce zpět do jeskyně...“, a proto ani tento bod nemůžeme považovat za správný.

Jediný čtvrtý bod by mohl dokazovat shodnost podobenství o úsečce a jeskyni. „Střední člen úměry“, opravdu můžeme nalézt v podobenství o jeskyni.

Wyller se domnívá, že pokud sluneční světlo reprezentuje dvě hlediska – věcné a obrazové, může každé hledisko zvlášť odpovídat jednomu stavu na úsečce. Obrazové hledisko světa slunečního světla vně jeskyně koresponduje se stavem *pistis* na úsečce. Mezi předměty stavu *pistis* sluneční světlo patřit může, dal by se tento bod považovat za důkaz o shodnosti obou podobenství.

5. Robinsonova interpretace rozdílů mezi jeskyní a úsečkou

Hlavní otázkou Robinsona je, zda se matematika může stát dialektikou. /R.192/ Před tím, než se začneme zabývat jeho hlavní otázkou, předkládá několik důkazů o rozdílnosti podobenství o jeskyni a úsečce a právě těmito důkazy se budeme zabývat.

Argumenty přesvědčující o shodnosti podobenství se opírají hlavně o podobnost nejnižšího stavu úsečky *eikasia* a částí v jeskyni, kde vězni pozorují stíny. Po uvedení těchto argumentů uvádí Robinson své názory, které dokazují opačné stanovisko, tedy že obě podobenství se neshodují. Robinson je přesvědčen, že Platónova jeskyně se neshoduje s úsečkou, i kdyby to tak Platón myslel. /R.195/

1 – Spoutaní vězni považují stíny a hlasy za původní originál. Nevědí o realitě za nimi, a proto považují stíny a hlasy za realitu samu. /514ab/ V úsečce se ve stavu *eikasia* obrazy, které se nám jeví (odrazy, odlesky, fantazie), považují také za originál. Pro autory, které Robinson zmiňuje, je tvrzení o přesné paralelitě obou podobenství to jasným důkazem o shodnosti. /R.193/

Robinson argumentuje tím, že nejnižší stav úsečky *eikasia* nechápe stíny a odlesky za realitu samu, ale že se snaží prostřednictvím těchto obrazů pochopit jejich originály. Pokud bychom uvážili, že mezi stavy *eikasia* a *pistis* je stejný vztah jako mezi *dianoia* a *noesis*, musely by se také předměty ve stavu *dianoia* považovat za originály. /R.202 – 203/

Jak je patrné z předchozí interpretace, ve stavu *dianoia* se objevují matematické objekty. Robinson se zamýšlí nad charakterem matematiky a vyvozuje dva argumenty, které se navzájem vylučují. Proto může být jen jeden pravdivý. /R.203/

•Matematika používá nepotvrzené hypotézy (pracuje s nimi jako s danostmi) a z nich pak vyvodí další závěry. Považuje své obrazy za originály. /510b/ Pokud by byl tento bod pravdivý, platilo by to samé i pro stav *eikasia*, tj. stíny a odlesky by se považovaly za originál. V tomto případě by to dokazovalo shodnost podobenství, protože vězni v jeskyni stíny považují za originál, za realitu samu. /R.203/

•Matematika může nahlížet na své objekty pomocí náčrtů a obrázků a z nich inferuje další závěry. Skrze obraz vyvodí závěr. /510d/. Robinson se přiklání k této verzi, protože skrze obrázek trojúhelníku na tabuli můžeme nahlédnout trojúhelník v hlavě. /R.203/

I sama etymologie slova značí, že smyslem *eikasia* je prostřednictvím kopie poznat originál. Stav *eikasia* v překladu znamená zastupování obrazů nebo podobnosti, portréty, přirovnání. Pro výraz *eikasia* má řečtina i silnější výraz *fantasia*. O těchto překladech můžeme říci, že se skrze kopii dostaneme k originálu. Robinson tento stav dokazuje úměrou, kdy se snažíme poznat A skrze B a kde B je podobné A. /R.203/

To dokazuje pravdivost druhého bodu. Protože tato analogie platí o stavu *eikasia*, musí totéž platit i o stavu *dianoia*. Dále z toho vyplývá, že úsečka s jeskyní shodná být nemůže, protože v jeskyni považují vězni stíny za originál, ale v úsečce víme o obrazu a skrze něj originál poznáváme. /R.203/

2 – Druhá skutečnost, která dokazuje shodnost podobenství, je založena na této citaci: „...*prostor, jevící se zraku, jest jako ten žalární příbytek a světlo ohně v něm hořícího je síla slunce, k tomu*

pokládej výstup nahoru a dívání se na věci nahoře za vzestoupení duše do pomyslné oblasti a nechybíš se mého mínění...“ /517b/

Interpretace, které jsou přesvědčeny o shodnosti, se opírají právě o tento citát, kde Platón říká, že prostor v jeskyni, kde vězni pozorují stíny je jako stav zobrazený na úsečce, kde jsou stíny a odlesky věcí (*eikasia*). Oheň představuje světlo uvnitř jeskyně, světlo vně jeskyně je slunce. V úsečce by oheň měl představovat stav *pistis* a slunce svět idejí, tedy *noesis*. /R.193/

Tento citát již není v pasáži, kde by se přímo psalo o úsečce. Robinson proto argumentuje tím, že Platón (v pasáži kde píše o podobenství o úsečce) se nikdy ani nezmínil o slunci. Proto v této citaci myslí slunce z podobenství o slunci⁵², a to podle Robinsona dokazuje rozdílnost podobenství. /R.193/

3 – Kdyby byla pravda to, že se úsečka a jeskyně shodují, musely by čtyři stavy úsečky (*noesis*, *dianoia*, *pistis*, *eikasia*)⁵³ odpovídat pohybům v jeskyni. Hlavní důkaz o totožnosti považují autoři shodnost stavu *eikasia* s první částí jeskyně, kde vězni pozorují stíny. Podle Robinsona je to základní podpěra pro všechny používané výklady o shodnosti, ale nedokazuje to rovnost všech stavů úsečky s pohyby v jeskyni. /R.192/

Spoutaní vězni symbolizují celou životní zkušenost běžného člověka. Stíny v jeskyni ovládají celý život člověka, který je pozoruje a něco tak silného by mělo být možné najít i ve stavu *eikasia* v úsečce. Stav *eikasia* v úsečce zahrnuje stíny, fantazii, klamy či odlesky, ale

---

⁵² Platón psal o celkem třech podobenství (o slunci, úsečce, jeskyni), podobenství o slunci není pro práci důležité, proto ho v práci neuvádím. Slunce představuje v podobenství dobro.

⁵³ Robinson používá pro čtyři stavy úsečky slova *conjecture*, *conviction*, *thought* a *intelligence*.

rozhodně nelze považovat stav *eikasia* za tak velkou sílu, aby ovládla člověka a celý jeho život. /R.193/

4 – V jeskyni jde o pohyby z jednoho bodu do druhého a v úsečce o stavy, a právě proto zde nemůže docházet k tolika pohybům jako v jeskyni. V úsečce máme čtyři stavy *eikasia*, *pistis*, *dianoia*, *noesis* a mezi nimi mohou být jen tři obraty, tj. od *eikasia* k *pistis*, od *pistis* k *dianoia* a od *dianoia* k *noesis*.

Pokud by se shodovala jeskyně s úsečkou, museli by být i v jeskyni pouhé tři pohyby, které vězeň vykoná. Ale tak tomu není. V jeskyni najdeme podle Robinsona pohyby, kolik chceme, záleží jen na tom, jaké si každý jedinec stanoví podmínky; co budeme považovat za pohyb a co jen za zanedbatelný krok vězně. Nejde rozdělit pohyb vězně přesně na tři nebo deset variant úseků. /R.194/

Robinson definuje několik pohybů v jeskyni:

- 1) Dívání směrem ke světlu /515c8/ a myšlení na odchod. /515d4/
- 2) Pozorování světla ohně. /515e8/
- 3) Vyvlečení z jeskyně na sluneční světlo. /515e8/
- 4) Pozorování stínů věcí. /516a6/
- 5) Pozorování odrazů ve vodě. /516a7/
- 6) Pozorování věcí. /516a8/
- 7) Pozorování noční oblohy. /516a9/
- 8) Pozorování slunce. /516b4/

Soubor pohybů, které se dějí v jeskyni, jasně ukazuje, že pohyby nejsou shodné s obraty, které obsahuje úsečka. Podle Robinsona se v jeskyni dějí pouze dva pohyby, které můžeme s jistotou započítat. /R.195/

- První pohyb je otočení hlavou a odvrácení od stínů. Pohyb, kdy se vězeň poprvé podívá do světla ohně. /515c/
- Poslední pohyb znamená první zahlédnutí slunce. /516b/

5 – Robinson dále předkládá Fergusonovu interpretaci, která podává další důkaz o nekongruenci obou podobenství. Pokud by měla být shodnost stavů úsečky a pohybem v jeskyni, vězňové by byli součástí stavu *eikasia* (ti co se dívají na stíny) a část ihned po uvolnění z pout by se stala součástí *pistis*. /R.195/

Stav *pistis* představuje přesvědčení a víru ve věci kolem nás, zahrnuje náš běžný pohled na věci kolem nás. A tento stav se v žádném bodu nepodobá stavu vězně ihned po odpoutání. Naopak vězeň má pocit zmatku, domnívá se, že to, co právě vidí, je méně reálné, než co viděl před propuštěním. /R.195/

6 – Robinson si pokládá otázku, zda vůbec Platón někdy řekl, nebo myslel, že se jeskyně shoduje s úsečkou. /R.195/

Robinson si vybral pasáž /532ac/. Tato pasáž podle zastánců shodnosti jeskyně a úsečky plně dokládá, že Platón obě podobenství myslel paralelně.

V této pasáži se uvádí, že lidé nejdříve pozorují hvězdy a následně i slunce. Pozorování se přirovnává k dialektické činnosti, což odkazuje k úsečce a jejího stavu „mysl“. /532ab/

Dále Platón popisuje pohyby vězně v jeskyni, kdy se osvobodí z pout a vyjde z jeskyně, kde pozoruje stíny věcí. Tyto pohyby přirovnává Platón k vědě a to odkazuje na stav *dianoia* na úsečce. /532cd/

To by mohlo dokazovat, že Platón úsečku a jeskyni myslel shodně, protože z obou dvou pasáží je shodnost patrná. O naprosté

paralelitě úsečky a jeskyně by se mohlo uvažovat jen tehdy, pokud by Platón takto popisoval i ostatní zbylé stavy, a to *pistis* a *eikasia*, ale o tom se vůbec nezmiňuje. Úsek, který se zabývá vědami, začíná obrácením vězně od stínů. Před obrácením byl tedy stav pozorování stínů. Protože před tím nic nebylo, a pozorování nelze označit za pohyb, nelze tento stav rozdělit na dvě části a každou část přiřadit jednomu stavu úsečky. Zbude tedy celé pozorování stínů, ke kterému lze přiřadit jeden velký díl „mínění“, kde jsou nejen stíny (*eikasia*), ale i každodenní důvěra ve věci, které vidíme a s kterými pracujeme (*pistis*). /R. 195 – 196/

Je možno uvažovat o tom, že Platón mohl myslet shodně pouze dva stavy v úsečce s dvěma pohyby v jeskyni, ale celkovou shodu podobenství vylučuje. /R.195/

7 – Robinson ani tuto citovanou pasáž nepovažuje jako argument pro shodnost úsečky a jeskyně: „*Tento tedy obraz, milý Glaukóne, připojme celý k tomu, co bylo řešeno nahoře*“. /517b/

Citace je napsaná až po všech třech podobenstvích, proto může odkazovat na jakoukoliv pasáž z předchozích šesti knih Ústavy. Ani jednou se v celé pasáži /517b/ Platón nezmiňuje o úsečce, proto zde nemůže být o shodnosti řeč. Naopak je zde zmíněna Idea Dobra, o které se psalo jednoznačně v podobenství o slunci.

Robinson se domnívá, že Platón jasně odkazuje na spojitost jeskyně s podobenstvím o slunci⁵⁴. Podle Robinsona neměl Platón v plánu poukázat na vzájemný vztah dvou podobenství, ale spíše vytvořit vazbu mezi částí jeskyně a jejím významem. /R.197/

---

⁵⁴ Bylo rozebráno v bodu č. 2.

5.1. Shrnutí Robinsonovi interpretace rozdílů mezi jeskyní a úsečkou

Robinson má své kroky důkladněji promyšlené než Wyller, proto mu nelze téměř nic vytknout.

Domnívám se ale, že jeden důkaz o shodnosti jeskyně a úsečky by přece jen bylo možno nalézt, pokud drobně poopravím jeho stanovisko. Důkladněji rozebereme bod č. 6.

Jak je dostatečně vysvětleno, Platón jednoznačně říká, že pozorování hvězd a slunce je věcí dialektiky, tedy že nejvyšší stav úsečky *noesis* se shoduje s pohybem v podobenství o jeskyni.

Pohyby vězně od otočení až po pozorování stínů Platón přirovnává k vědám, tady se také shoduje stav *dianoia* s pohyby vězně v podobenství o jeskyni.

Zbývá úsek, kdy vězeň sedí a pozoruje stíny. Vězeň věří, že jsou stíny reálné a že to, co se mu ukazuje, je běžný každodenní život. Proto se domnívám, že to viděné (tedy stíny) by se dalo považovat za stav *eikasia* a to, co se domnívá, že stíny jsou, by se považovalo za stav *pistis*.

V bodě č. 5 jsem uvedla, že vězeň neprožívá stav *pistis*, ale to se týká pouze toho, až když se vězeň otočí a dívá se do ohně, ale dokud se neotočí, také prožívá stav *pistis* a domnívá se, že stíny které se mu ukazují, jsou reálné věci. I když o této části nic Platón neuvádí, myslím si, že by se dala takto chápat a dokazovala by shodnost jeskyně a úsečky.

Pokud se přikloníme k tomu, že měl Robinson pravdu, je možné argumentovat bodem č. 1 a to tím, že ve stavu *eikasia* poznáváme originál skrze obraz. Vězeň ale o žádném originálu neví, proto nemůže být řeč o shodě a má interpretace je mylná.

Závěr

Po prvním seznámení s podobenstvími se může zdát, že si jsou ve svých podstatných věcech dost podobná, a proto bychom se lehko mohli přiklonit k tvrzení Wyllera, že se obě podobenství shodují. Z počátku jsem tušila, že určité rozdíly mezi jeskyní a úsečkou budou, ale jak velké, o tom mě přesvědčila až četba Robinsona.

Wyller podává velice dobrý úvod k pochopení obou podobenství, jeho záměr nebyl podat strhující obhajobu k paralelitě jeskyně a úsečky. Část, kde se zabývá právě tímto tématem, je na začátku knihy a má být spíše úvodem k četbě Platónových spisů. Sám na několika místech říká, že se tím nemůže dlouho zabývat. Snad právě proto popisoval jeskyni a úsečku všedně a méně problematicky než Robinson.

Robinson jde mnohem dále než Wyller. Nezabývá se popisem podobenství a přistupuje rovnou ke komparaci. I jeho hlavní téma je jiné, přesto velice pečlivě srovnává každý možný stav úsečky s pohybem v jeskyni.

Pokud bych se měla přiklonit k jednomu stanovisku srovnání těchto dvou, byla by to interpretace Robinsona, protože jde daleko za běžné myšlení.

Použitá literatura

Primární literatura

1. PLATÓN. *Ústava*. Přeložil F. Novotný. 2.vyd. Praha : Oikoymenh, 1996. 359 s. ISBN 80 – 86005 – 28 – 3.
2. PLATÓN. *Ústava*. Přeložil R. Hošek. 1.vyd. Praha : Svoboda – libertas, 1993. 523 s. ISBN 80 – 205 – 0347 – 1.
3. HERMANN, C. F. *Platonis Dialogi*. 4.vyd. Lipsiae : B.G. Teubneri, 1911. 455 s.

Sekundární literatura

1. KRATOCHVÍL, Z. Mýtus, filosofie a věda, I. Antická filosofie. 1.vyd. Praha : SPN, 1991. 200 s. ISBN 80 – 7066 – 354 – 5.
2. KRATOCHVÍL, Z. *Platón a umění jeho doby*. Poslední aktualizace 16.3.2008, datum vytvoření 6.11.2008, datum stažení 3.3.2009. dostupné z: <<http://www.fysis.cz/Texty/Texty.htm>>.
3. KRATOCHVÍL, Z. *Platónovo podobenství o úsečce*, Poslední aktualizace 16.3.2008, dostupné z: <<http://www.fysis.cz/Texty/Pracovna/usecka.htm>>.
4. KRATOCHVÍL, Z. *Výchova, zřejmost, vědomí*. 1.vyd. Praha : Herrmann a synové, 1995. 199 s. ISBN 80 – 238 – 0473 – 1.
5. LIDDELL, H. G., SCOTT, R. Greek – English Lexicon (with a revised supplement). 9.vyd. Oxford : Clarendon press, 1996. 2438 s. ISBN 9780198642268
6. MICHÁLEK, J. *Co je filosofie*. 1.vyd. Praha : Oikoymenh, 1992. 87 s. ISBN 80 – 85241 – 22 – 6.
7. PRACH, V. *Řecko – český slovník*. 1.vyd. Praha : Vyšehrad, 1998. 728 s. ISBN 80 – 7021 – 285 – 3.

8. ROBINSON, R. *Plato's earlier dialectic*. 1.vyd. Ithaca : Cornell university press, 1941. 239 s.
9. THEIN, K. O Platónově hypotéze idejí. 1.vyd. Praha : Filosofia, 2008. 518 s. ISBN 978 – 80 – 7007 – 278 – 3.
10. VOPĚNKA, P. *Úhelný kámen evropské vzdělanosti a moci*, Souborné vydání Rozprav s geometrií, 1.vyd. Praha : Práh, 2000. 918 s. ISBN 80 – 7252 – 022 – 9.
11. WYLLER, E. A. *Pozdní Platón*. 1.vyd. Přeložil T.Dimter. Praha : Rezek, 1996. 306 s. ISBN 80 – 86027 – 00 – 7.